

ՄԱՐԴՈՒ ՕՏԱՐԱՑՄԱՆ ԹԵՄԱՆ ԹԵՆՆԵՍԻ ՈՒԻԼՅԱՄՍԻ «ԱՊԱԿԵ ԳԱԶԱՆԱՆՈՑԸ» ԴՐԱՄԱՅՈՒՄ

ԽՈՍՐՈՎ ԽԱՆՄՈՐԱԴԻ ԴԱՐԱՔԻ (ԻՐԱՆ)

Ամերիկյան դրամատուրգիայում իր ուրույն տեղն ու դերն ունի Թեննեսի Ուիլյամսը (1911-1983): Ավելի քան կես դար առաջ քննադատները Ուիլյամսին անվանել են նշանավոր ամերիկացի դրամատուրգ: Ոչ ոք չի կարող ժխտել Թ.Ուիլյամսի ազդեցությունը համաշխարհային և մասնավորապես ամերիկյան գրականության վրա: Նա առանձնակի հմտությամբ է ստեղծել իր պիեսները, որոնք աչքի են ընկնում ստեղծագործական առանձնահատկություններով, հոգեբանական մեթոդի կիրառմամբ, կերպարներ կերտելու ինքնատիպ արվեստով¹:

Դրամատուրգը հայտնի է իր «Ապակե գազանանոցը», «Ցանկություն» «Տրամվայը», «Կատուն շիկացած տանիքի վրա», «Պատանեկության քաղցրահնչյուն թռչունը» և այլ բարձրարժեք դրամաներով: Նա երկու անգամ արժանացել է Պուլիտցերյան մրցանակի, ինչպես նաև Դոնալդսոնի մրցանակին, Նյու Յորքի Դրամատիկ քննադատների միության, Թոնի, Սիդնեյ Հովարդի Հիշատակի մրցանակներին և այլ պարգևների: Ուիլյամսի խաղացանկը ներառում է ավելի քան երեսուն պիես, մի շարք կարճ ներկայացումներ, պոեզիայի երկհատորյակ, ակնարկների հինգ հատոր, նովելներ և էսսեներ:

Նրա դրամաների հիմքը կազմում են հասարակական, ընտանեկան, սեռական ու հոգեբանական խնդիրների շուրջ ստեղծված կոնֆլիկտները: Գրեթե իր ողջ կյանքն անցկացնելով ճանապարհորդությունների և դեգերումների մեջ՝ Ուիլյամսը ողբերգական կերպով իր մահկանացուն կնքեց 1983թ. փետրվարի 23-ին՝ թողնելով մի շարք հաջողված պիեսներ, որոնք մինչև այսօր թարգմանվում և բեմադրվում են աշխարհի տարբեր բեմերում²:

Ուիլյամսին առանձնապես չի հետաքրքրում անհատականության ծագման, նրա ակունքների խնդիրը: Նրա համար ավելի կարևոր է, թե որքանով է կայացել տվյալ անհատականությունը, որքանով նա կարող է դիմակայել շրջա-

¹ **Gussow M., Holditch K.**, Tennessee Williams: Plays 1937-1955, 2nd V., America, 2005, p. 19.

² Նույն տեղում, էջ 31:

պատի կամ հանգամանքների ճնշմանը, կկործանվի՝ նա այդ ճնշման տակ, թե՞ հակառակը՝ կկուփի իր կյանքն ու միտքը:

Այսպիսով, «անհատականություն» հասկացությունը Ուիլյամսն ի սկզբանե ընկալում է գեղագիտական առումով: Ըստ հեղինակի՝ ժամանակակից հասարակությունը սահմանափակում է մարդու ներքին ազատությունը: Այդ հասարակության մեծագույն չարիքը «հարմարվողականությունն» է: Սակայն Ուիլյամսը ցույց է տալիս, որ այդ «հարմարվողականությունն» ավելի շատ բնորոշ է ուժեղ, կամային անհատներին: Դա բացատրվում է նրանով, որ վերջիններս պակաս զգայուն են հասարակության ճնշումների հանդեպ, ավելի շուտ են հարմարվում կյանքի «խաղի կանոններին»: Վերջիններս ավելի հեշտ են հարթում կյանքի ուղին, դառնում իրավիճակի տերը, ենթարկեցնում իրենց շրջապատող մարդկանց: Ակնհայտ է, որ դրամատուրգի համակրանքը թույլերի և չհարմարվողների կողմն է, թեև նա երբեք չի իդեալականացնում նրանց: Ուիլյամսի դրամաներում ակնհայտ է նաև հակումը դեպի հոգեվերլուծության մեթոդը:

Թ. Ուիլյամսի «Ապակե գազանանոցը» դրամայի հիմքում ընկած է մարդու միայնակության, առանձնության, մահվան դատապարտվածության թեման: Ուիլյամսի հերոսի ճակատագիրը կանխորոշված *ողբերգական է*:

Այս դրամայում սոցիալական և պատմական խորապատկերը պահպանված է: Գործողությունների ժամանակահատվածը 1930-ականների վերջերն է: Երբ Ամերիկայի ժողովուրդը դեռ չէր հաղթահարել Մեծ դեպրեսիայի արհավիրքները:

Ուինգֆիլդների ընտանիքում մայրն ապրում է հիշողությունների ցնորական աշխարհում, աղքիկը՝ Լաուրան, ով ֆիզիկական արատ ունի, սիրո հիվանդ է, որդին՝ Թոմը՝ մոլորված մի երիտասարդ: Խաթարված է Ուինգֆիլդների կյանքը: Նրանք փակված են իրենց «ապակե գազանանոցի» մեջ, որը լցված է մարդու ներքին անհատական աշխարհի նկատմամբ դաժանությամբ: Դրամասիրությունը, ընչաքաղցությունը կուրացրել են Ամանդային, և նա չի էլ նկատում, թե ինչպես է խորտակում զավակների կյանքը, որը նրանց համար դարձել է ձանձրալի մահապատիժ:

Թոմը, ով այնքան կապված է մորն ու քրոջը, անմնացորդ սիրում է նրանց, դավաճանում է: Նա վերջապես հասկանում է, որ «ապակե գազանանոցը» վարկաբեկում է կյանքը, որ այն իրենց օտարացման գլխավոր պատճառն է: Գիտակցելով իրենց կյանքի անիմաստությունը, «ապակե գազանանոցի» անհեթեթությունը՝ նա ընդվզում է, որը սկզբում արտահայտվում է մոր

նկատմամբ դավաճանությամբ, ապա գազանանոցի մոմերը հանգցնելու ցանկությամբ:

Թ. Ուիլյամսն անողոք խստությամբ է խոսում ամերիկյան իրականության մասին, թե մարդու համար որքան դժվար է ապրել այն հասարակության մեջ, որտեղ նրան սպասում են Լինչի դատաստանը, ամենօրյա հետապնդումները, ապականված բարքերն ու շրջապատի սառը անտարբերությունը: Հերոսներն ապրում են դաժան իրականության մեջ, որտեղ, ինչպես իրենք են ասում, «մարդկանց գնում և վաճառում են»: Նրա հերոսներն օտար են այդ հասարակության մեջ: Մենության, օտարության զգացումը Թ. Ուիլյամսի հերոսները փորձում են լուծել իրենց անկոտրում միասնությամբ, միմյանց նկատմամբ ունեցած փոխադարձ սիրով, որը, նրանց կարծիքով, կիրկի ինչպես իրենց, այնպես էլ աշխարհը կործանումից, իրենց կօգնի դիմակայել կյանքի բոլոր դժվարություններին, անգամ՝ մահվանը: Նրանք ընդվզում են մահվան դեմ, թեև գիտակցում են դրա անխուսափելիությունը: Իրենց գոյության խորհուրդը հերոսները տեսնում են ապրելու և ուրիշին երջանկացնելու մեջ:

Ընտանիքի մորը՝ Ամանդային, մշտապես մի հարց է հուզում, թե ինչ է լինելու իր ընտանիքի հետ, երբ դստեր՝ Լաուրայի ուսման և հետագա առաջխաղացման հետ կապված ծրագրերը չիրականացան: Նա դստերը հորդորում է: որ վերջինիս համար միակ այլընտրանքն ամուսնությունն է՝ ընդգծելով, որ այսպես թե այնպես, միևնույնն է, Լաուրան ի վերջո պետք է ամուսնանա: Լաուրան մորը հիշեցնում է, որ ինքը «ներփակված է», և որ իր մի ոտքը մյուսից մի քիչ կարճ է: Ամանդան պահանջում է, որ իր դուստրն այլևս երբեք չօգտագործի այդ բառը և հորդորում է նրան՝ լինել ավելի հմայիչ ու ցանկալի:

Դիտարկելով Թոմին՝ ուշագրավ է նրա անմիջական շփումը հանդիսատեսի հետ, երբ նա նկարագրում է պիեսի իրադարձությունները և խոսում այլ կերպարների մասին: Պարզ է դառնում, որ այստեղ մենք գործ ունենք արվեստի ստեղծագործության հետ, և որ դա կապ չունի իրականության հետ: Այն գաղափարը, որ պիեսի մեջ կարող է ներգրավված լինել պատմող անձ, նորություն չէ: Թոմի երկակի դերն առաջ է բերում որոշակի կոնֆլիկտներ: Որպես պատմող՝ Թոմը շարադրում և մեկնաբանում է պիեսի իրադարձությունները ինչ-որ մի ապառնի անորոշ ժամանակակետից, երբ նա արդեն այդ գործողությունից, զգացմունքային և նաև ժամանակային առումով բավականաչափ հեռավորության վրա է գտնվում: Սակայն որպես կերպար, Թոմը և՛ ֆիզիկապես, և՛ զգացմունքային առումով ներգրավված է գործողության մեջ: Այսպիսով, Թոմը սկզբից հանդես է գալիս որպես սառը և անկողմնակալ

պատմող, շարադրող անձ, ով ձեռք է բերում հանդիսատեսի վստահությունը, սակայն թուփշուր անց նա վերափոխվում է մի մոլորված երիտասարդի, ով մշտապես վիճաբանության մեջ է իր մոր հետ: Որպես հետևանք՝ հանդիսատեսը չի կողմնորոշվում ինչպես ընկալել Թոմին: Արդյոք լրջորեն ընդունել նրա կարծիքներն ու գործողությունները՝ որպես պատմողի, թե՞ որպես մի բուլորովին այլ կերպարի, ով հիմնականում կենտրոնացած է իր սեփական անձի վրա: Արդյոք նա դրական, թե՞ բացասական հերոս է:

Ուիլյամսի այս մոտեցումը միանգամայն նորարարական է, ինչպես թատերական, այնպես էլ, ընդհանուր առմամբ, դրամատուրգիայի առումով: Հեղինակն զգում է, որ ռեալիզմը, կոչված չլինելով ներկայացնել կյանքն առանց գունազարդումների, արդեն վերապրել է իրենը³:

Ուիլյամսի թատրոնն առաջարկում է այն, ինչը Թոմն անվանում է «պատրանք, որը ճշմարտության տեսք ունի»: Դրամատուրգը փորձում է գտնել դրա հակառակ տարբերակը տվյալ պիեսում. ճշմարտությունն է ձգտում պատրանքի: Ռեալիզմի ամբողջական վերարտադրման համար պիեսը գործի է դնում տեսողական և լսողական էֆեկտներ և էքսպրեսիոնիստական արտահայտչամիջոցներ՝ ընդգծելու այս կամ այն խորհրդանշանի նշանակությունը: Պատրանքը պիեսում բացահայտելու համար Թոմը գործի է դնում այս բոլոր միջոցները՝ իր մենախոսությունները պատմելու ընթացքում:

Առաջին հայացքից օտարացման արտահայտությունը մենք տեսնում ենք ի դեմս Լաուրայի: Նա մի մեկուսացած աղջիկ է, ով օրվա մեծ մասն անցկացնում է իր ապակե գազանիկներով խաղալով, թողել է դասերն ու դպրոցը՝ առանց մորը տեղեկացնելու: Նա ձևացնում է, թե ամեն օր դպրոց է գնում, մինչդեռ թափառում է փողոցներում կամ գնում է կենդանաբանական այգի: Ակնհայտ է, որ Լաուրան ընկերներ կամ որևէ սիրած զբաղմունք չունի: Նա միայնակ է և ներփակված: Թերևս սա է նրա օտարացման հիմնական պատճառը:

Ամանդան շատ աշխույժ անձնավորություն է, ով իրեն պատասխանատու է զգում իր ընտանիքի համար: Եթե ավելի խոր ընկալենք նրա անհատականությունը, միանգամայն պարզ կդառնա օտարացման դրսևորումը: Նրան լքել է իր ամուսինը, և նա մշտապես ապրում է անցած-գնացած փառավոր օրերի հիշողություններով, հպարտանում այն բազմաթիվ երկրպագու-

³ Spoto, D., The Kindness of Strangers: The Life of Tennessee Williams, Cambridge, Massachusetts: Da Capo Press, 1997, p. 171.

ներով, որոնք նա ժամանակին ունեցել է: Ամանդան չի ցանկանում ընդունել իրականությունը՝ անտեսելով իր դստեր անկարողությունը: Նա ամեն կերպ ջանում է օրինակ ծառայել դստեր համար:

Թոմը մեզ ներկայանում է որպես շատ զգացմունքային մի երիտասարդ, ով խճճվել է մոր մեղադրանքների տեղատարափի մեջ: Նա չի սիրում իր աշխատանքը և հետաքրքրվում է պոեզիայով: Կարող ենք եզրակացնել, որ նա նույնպես չունի ընկերներ և մեկուսացած է բոլորից: Թոմը սիրում է իր քրոջը և երբեմն անում է այնպիսի քայլեր, որ գոհացնի նրան:

Երրորդ գործողության վերջնամասում Թ.Ուիլյամսը հստակ դասակարգում է Ուինգֆիլդների ընտանիքի բոլոր երեք անդամներին՝ ի ցույց դնելով վերջիններիս միջև առկա կոնֆլիկտը: Թոմի խոր հիասթափությունը աշխատանքից և ընտանեկան կյանքից, Ամանդայի կարոտախտը անցյալի հանդեպ և նրա պահանջները՝ կապված ընտանիքի ապագայի հետ, և վերջապես՝ Լաուրայի սոցիալական անապահովությունը և ֆիզիկական արատը: Այս ամենն ի հայտ են գալիս վերջիններիս երկխոսությունների մեջ:

Գրեթե ամբողջ գործողությունն անցնում է լարված մթնոլորտում, և չկան դադարի պահեր: Բոլորն զգացմունքային առումով լարված են, ինչն առաջին հերթին կապված է հիմնական խնդրի հետ, այն է՝ Լաուրայի ամուսնության հարցը: Պիեսում բոլոր կերպարները ներկայացվում են ինչ-որ չափով երկակի դիտանկյունից:

Ամանդան շատ մոտ է բացասական հերոս լինելուն: Նրա մշտական դժգոհություններն ու բողոքները ծանծրացնում ու վիրավորում են երեխաներին: Վերջինիս մանրախնդրությունը կոտորում է զավակների վստահությունն իր հանդեպ: Ամանդայի ամուսնու՝ պարոն Ուինգֆիլդի լուսանկարը, որը կախված է սենյակի պատից, հուշում է, որ թեև արդեն երկար տարիներ են անցել, ինչ նա լքել է ընտանիքը, բայց և այնպես շարունակում է կարևոր դեր խաղալ ընտանիքի կյանքում:

Թոմի կերպարը հետաքրքիր է, այն խորհրդանշում է երիտասարդի փախուստի ուղին՝ «մարդկային հուսալքվածության հրդեհից», որը մշտապես բռնկվում է Ուինգֆիլդների ընտանիքում:

Թոմի օտարացումն աշխատանքից, Ամանդայի օտարացումը՝ կապված ամուսնու հետ, Լաուրայի օտարացումն իր սեփական ես-ից՝ կապված իր ոտքի արատի հետ, մշտապես առկա են այս պիեսում: Օտարացման ճիրաններից փրկվելու միջոցը Թոմի համար պոեզիան է և կինոն: Ամանդայի փրկությունը

դստեր համար կյանքի ընկեր փնտրելու դժվարին խնդիրն է, իսկ Լաուրայի փրկությունն իր ապակե գազանանոցն է:

Համերաշխ ընտանիքը Թ.Ուիլյամսի սիրած թեմաներից է ընդհանրապես և «Ապակե գազանանոց» պիեսում՝ մասնավորապես: Այն սերտորեն կապված է Ուիլյամսի սեփական կյանքի հետ: Վերջինս դժվար տարիներ է անցկացրել Սենթ Լուիս փողոք քաղաքում իր ընտանիքի հետ:

Իր կյանքի ընթացքում Ուիլյամսը երբեք չմոռացավ իր մորը՝ Հարավային գեղեցկուհուն, ով Ամանդայի նման գերիշխող էր և խիստ կարգուկանոն էր պահանջում: Կապույտ վարդեր (անգլերեն՝ Blue roses) մականունը, որը պիեսում տրվել էր Լաուրային, բացառիկ տուրք էր Ռոուզ Ուիլյամսին՝ դրամատուրգի քրոջը:

Թ.Ուիլյամսի աշխարհայացքն ուշագրավ է: Նրա գրական լեզուն ճկուն է, դինամիկ, ինքնատիպ, ավելի խոսակցական ու գունեղ: Հետաքրքրական է նրա հակումը դեպի հոգեբանական խորքային շերտերի բացահայտումը: Եվ այս ամենը դրսևորվել է նրա պիեսներում:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ամերիկյան դրամատուրգ Թեննեսի Ուիլյամսը (1911-1983) հայտնի է դարձել «Ապակե գազանանոցը» ստեղծագործությամբ, որի հիմքում ընկած է դրամատուրգի դժբախտ ընտանիքի կյանքի պատմությունը: Դրամատուրգն իր ստեղծագործություններում, այդ թվում՝ նաև «Ապակե գազանանոցում», արձարժել է օտարացման թեման: Թ.Ուիլյամսն արժանացել է բազմաթիվ պարգևների, այդ թվում նաև՝ երկու Պուլիտցերյան մրցանակների:

Բանալի բաներ – Թեննեսի Ուիլյամս, ամերիկյան դրամատուրգ, դրամա, պիեսներ, օտարացման թեմա, կերպարներ, «Ապակե գազանանոց»:

ТЕМА ОТЧУЖДЕНИЯ В ДРАМЕ ТЕННЕСИ УИЛЬЯМСА “СТЕКЛЯННЫЙ ЗВЕРИНЕЦ”

ХОСРОВ ХАНМОРАД ДАРАБИ

Теннесси Уильямс (1911—1983) американский драматург, дважды лауреат Пулицеровской премии. Прототипом Уингфилдов в пьесе "Стеклянный зверинец" послужила семья драматурга. Драматург в своих произведениях, в частности в "Стеклянном зверинце", отображает тему отчужденности.

Ключевые слова - Теннесси Уильямс, американский драматург, драма, тема отчуждения, пьесы, персонажи, “Стекло́нный зве́ринец”.

THE NOTION OF ALIENATION IN TENNESSEE WILLIAMS' "GLASS MENAGERIE"

KHOSROW KHANMORAD DARABI

This article elaborates about the play *The Glass Menagerie* by Tennessee Williams (1911-1983), one of America's most highly regarded playwrights. Williams earned fame with *The Glass Menagerie*, an autobiographical revaluation of his own unhappy family background. In *The Glass Menagerie*, as in all his other dramas, the playwright elaborates on the notion of alienation, which suggests feelings of isolation, loneliness and lack of self-realization. Williams was awarded many prizes, among which two Pulitzer Prizes.

Key words - Tennessee Williams, American playwright, drama, plays, theme of alienation, characters, The Glass Menagerie.